

Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Summer 2023, Vol.4, No.2, Serial Number 14, pp 90-111

doi 110.22077/vssd.2023.5671.1135

Empowering Rural Settlements with an Emphasis on Sustainable Development: A Case Study of Kalashi District in Javanrud County

Fatemeh Manouchehri¹, Rahmatollah Bahrami², Majid Parishan², Reza Ghaderi²

1. PhD, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

*Corresponding author, Email: f.manouchehri@pnu.ac.ir

Keywords:

Empowerment, Sustainable Development, Rural Settlements, Javanrud County.

Abstract

Rural settlements have long grappled with diverse challenges, and one of the most critical approaches to overcoming these challenges lies in empowerment, guided by a sustainable development perspective. Neglecting to bolster the capacities and empowerment of these settlements can exacerbate their instability. This study aims to identify and analyze the factors influencing the empowerment of rural settlements, with a particular focus on sustainable development within the Javanrud region, ultimately proposing a strategic framework. The research adopts a descriptive-analytical methodology, rooted in survey data collection. The research population encompasses 25 villages situated within Kalashi District. Employing targeted sampling, initially, villages with over 20 households were selected, meeting a population threshold for receiving services. Subsequently, six villages were chosen based on their distance from the city center, with sample sizes calculated accordingly. Data were gathered via a questionnaire, whose validity was confirmed by experts and reliability assessed with a Cronbach's alpha coefficient exceeding 0.70. The analysis was conducted utilizing the SWOT and SOAR models in conjunction with the QSPM matrix. Results indicated that rural participation in environmental risk mitigation, weighted at 0.19, emerged as the most significant strength. Conversely, stagnant agricultural activities and improper land and water resource utilization (0.24) were identified as the primary weaknesses. The commercialization of Samagh Van cultivation for employment (0.26) stood out as the most substantial opportunity, while the emergence of environmental crises (e.g., drought) received a final rating of 0.24, underscoring it as a critical threat to the empowerment of rural settlements in the region. According to the QSPM matrix, the most pivotal strategy for empowering these settlements involves creating the necessary conditions for rural participation in Samagh Van commercialization and development, earning a score of 0.50. Additionally, supporting community involvement in Samagh Van conversion activities received a score of 0.44.

Received:

30/Sep/2022

Revised:

30/Dec/2022

Accepted:

10/Jan/2023

How to cite this article:

Manouchehri, F., Bahrami, R., Parishan, M., & Ghaderi, R. (2023). Recognizing and analyzing of empowerment rural settlements with an emphasis on sustainable development. (Case Study: Kalashi district of Javanrud county). *Village and Space Sustainable Development*, 4(2), 90-111. 110.22077/vssd.2023.5671.1135

Copyright: © 2022 by the authors. Licensee Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره چهارم، شماره دوم، پیاپی چهاردهم، تابستان ۱۴۰۲، صفحات ۹۰-۱۱۱

110.22077/vssd.2023.5671.1135

شناخت و تحلیل توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر توسعه پایدار

(مورد مطالعه: دهستان کلاشی شهرستان جوانرود)

فاطمه منوچهری^{۱*}، رحمت الله بهرامی^۲، مجید پریشان^۲، رضا قادری^۲

۱. دانش آموخته دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، ایمیل: f.manouchehri@pnu.ac.ir

چکیده:

سکونتگاه‌های روستایی همواره با چالش‌های مختلفی مواجه بوده و از مهمترین رویکردهای برون رفت از این چالش‌ها، توانمندسازی با رویکرد توسعه پایدار است؛ چرا که بی‌توجهی به ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی، ناپایداری روستاها را تشدید می‌نماید. هدف مطالعه، شناخت و تحلیل توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر توسعه پایدار در دهستان کلاشی شهرستان جوانرود و سپس ارائه راهبرد در این زمینه است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر گردآوری داده‌های پیمایشی است. محدوده مطالعاتی تحقیق شامل روستاهای دهستان کلاشی بوده که از روش نمونه‌گیری هدفمند ابتدا روستاهای بالای ۲۰ خانوار به جهت دارا بودن آستانه جمعیتی در دریافت خدمات انتخاب گردید و سپس با توجه به فاصله از مرکز شهرستان، از شش روستا ۴۱ نفر برای نمونه انتخاب شده است. تحلیل با روش‌های SWOT، SOAR و QSPM انجام شده است. نتیجه نشان داد که مشارکت روستایی در بروز هر گونه مخاطره محیطی به عنوان مهمترین قوت؛ راکد ماندن فعالیت‌های کشاورزی و بهره‌برداری نامناسب از آب و زمین کشاورزی به عنوان مهمترین ضعف؛ تجاری‌سازی کشت صمغ و ن در اشتغال زایی به عنوان مهمترین فرصت و بروز بحران‌های زیست‌محیطی (خشک‌سالی و غیره) به عنوان مهمترین تهدید در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی است. همچنین از مهمترین راهبردهای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه را می‌توان ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری‌سازی و توسعه صمغ و حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی گیاه صمغ و ن نام برد.

واژگان کلیدی:

توانمندسازی، توسعه پایدار، سکونتگاه‌های روستایی، شهرستان جوانرود.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۷/۰۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۱۰/۰۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۱۰/۲۰

۱- مقدمه

روستاها به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی در هر جامعه‌ای، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده (ایزدی و قنبری، ۱۴۰۰، ۱۹) و همین موضوع سبب اهمیت و توجه اساسی به آنها از جنبه‌های مختلف شده است. امروزه توسعه روستایی یکی از اهداف مهم کشورها به شمار می‌آید؛ بر همین اساس روستاها به عنوان یکی از ارکان نظام سکونتگاهی، دارای اهمیت بی‌بدیلی هستند (حجی پور و کریمی پور، ۱۳۹۹، ۸۸). تجربه گسترده بسیاری از کشورها نشان داده که موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی به دلیل برخی محدودیت‌ها، مطلوب نبوده که در رأس آنها نبود مشارکت ذینفعان (روستاییان) قرار دارد که به ندرت کنترلی بر ابتکارات توسعه و تحول فضایی داشته‌اند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰، ۲۵۲). با توجه به آنکه روستاییان درک مناسبی از مشکلات و چالش‌های پیش‌رو دارند (Hill et al, 2021, 2) و همچنین مشارکت آنها در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی و منطقه‌ای می‌توان تحول‌گرا باشد (Yadarwati & Gregory, 2022, 6)، نمی‌توان از نقش و مشارکت آنها به سهولت عبور کرد. برای آنکه این بستر فراهم شود و روستاییان بتوانند مشارکت لازم را در عرصه‌های مختلف مناطق روستایی داشته باشند، بایستی زمینه‌های مختلف از جمله آموزش، سرمایه اجتماعی (Khurshid & Leyava, 2019, 4)، درک پذیری از شرایط، تعامل (Oriakhogba, 2020, 148) و مواردی از اینگونه را بهبود بخشید. اما به نظر می‌رسد مهمترین موضوع جهت مشارکت روستاییان در توسعه پایدار روستایی، توانمندسازی روستاییان (Steiner & Farmer, 2018, 121) و سکونتگاه‌های روستایی است.

توانمندسازی، یکی از مفاهیم اساسی توسعه اجتماعی محسوب می‌شود. در واقع، ظرفیت‌سازی و توانمندسازی روستاییان و تشکل‌ها، از پیش شرط‌های توسعه پایدار است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۵، ۴۰۷). در فرآیند توانمندسازی، مشارکت افراد جامعه در جهت افزایش کنترل آن‌ها بر تصمیم‌گیری، بهبود کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی ارتقا می‌یابد (Ye & Cui, 2019, 420). توانمندسازی اجتماع محور، فرایندی است در رویکرد اجتماع محور (Sewell et al, 2019, 77). اجتماع، واحد اصلی تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه است. اجتماع توانمند شده، سازمانی است که توانایی‌ها و مشکلاتش را خود تعریف می‌کند و از طریق اعضا، برنامه ریزی، اجرا و ارزیابی تمام برنامه‌ها و مداخلات اثر گذار بر اعضا و محیط پیرامونش مشارکت دارد (Nomnga, 2021, 5). توانمندسازی، اصولاً بر نقش جوامع محلی، سازمان‌دهی مردم روستا و مشارکت‌دادن آن‌ها در ابعاد مختلف فرایند توسعه نواحی روستایی تأکید دارد. عنصر اصلی در فرآیند توانمندسازی، بسیج جوامع محلی در جهت حل مشکلات محلی است (Naveed & Suhaib, 2019, 606). بر این اساس، متولیان امر توسعه روستایی با انتخاب رویکرد اجتماع‌محور، در اصل به دنبال مشارکت ذی‌نفعان مختلف در تدوین و اجرای سیاست‌های حمایت‌کننده و یا به عبارتی فراهم‌سازی محیطی توانمند هستند که در این محیط، گروه‌ها و افراد محلی که از علاقه و تعهد کافی جهت بر عهده‌گرفتن مسئولیت پرداختن به نیازها و مشکلات محله خود برخوردارند، دانش، مهارت و توانایی کافی برای ایفای این نقش را نیز کسب کنند (Vasstrom & Normann, 2019, 3). هرگونه موفقیت‌الگوهای توسعه در گرو مسئولیت‌پذیری ذی‌نفعان و دست‌اندرکاران برنامه به ویژه افراد محلی است (Parks et al, 2021, 4). از سوی دیگر، بر مبنای جامع‌نگری به مقوله توسعه، باید توجه کرد که درگیر کردن دست‌اندرکاران و ذی‌نفعان در تمامی سطوح فرایند توسعه محلی یعنی شناخت مسئله، برنامه ریزی، مدیریت، اجرا، نظارت و ارزشیابی امری حیاتی است (Pretorius & Nicolau, 2020). از آنجا که مهمترین ذی‌نفعان، خود مردم محلی هستند، بدیهی است که توانمندسازی آنها، در مدیریت راهبردی این فرایند امری حیاتی به شمار می‌رود، توانمندسازی مشتمل بر انجام مجموعه‌ای از اقدامات، به منظور آگاه‌سازی و شناخت وضعیت موجود، حذف محدودیت‌ها و موانع ساختاری، بهره‌گیری از منابع و ظرفیت‌های جوامع محلی

در راستای ارتقای قابلیت‌ها و توانایی‌های مختلف افراد و ساکنین جامعه روستایی جهت بهبود شرایط زیست است که در نهایت منجر به تقویت احساس و باور خود کارآمدی می‌شود (Benedek et al, 2018, 519).

آنچه که امروزه شاهد آن هستیم، عدم توانمندسازی روستایی است. بر اساس دیدگاه صاحب نظران توسعه، بی‌توجهی به توانمندسازی چالش‌های فراوانی در فراگرد توسعه روستایی ایجاد می‌کند (شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۷، ۷۲۹). توانمندسازی ساکنان روستایی در افزایش درآمد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی مؤثر است (روحانی و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۰۷). البته نوعی از توانمندسازی در مناطق روستایی مهم است که مولد باشد؛ چرا که در توانمندسازی مولد، ذینفعان محلی تضمین کننده پایداری ابعاد توسعه و تحول کالبدی می‌باشند و لیکن رویکرد مدیریت بالا به پایین و حکومت محور، موجب توانمندسازی نامولد ذینفعان محلی در مناطق روستایی می‌شود و آن را به مثابه یکی از عناصر قدرت در حوزه مداخله مدیریت روستایی می‌توان متصور بود (شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۱۳). از این رو به دلایل مختلفی اهمیت و جایگاه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی و ساکنان مورد توجه قرار نگرفته است (sharaunga & Mudhra, 2016, 111)؛ چنانچه در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها نیز این ضعف را می‌توان مشاهده نمود؛ چرا که جایگاه توانمندسازی روستایی در سیاست‌گذاری‌ها نیز تشخیص داده نشده است (گنجی پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۴). بنابراین برای آنکه توسعه روستایی در یک فرآیند پایدار قرار گیرد بایستی اجتماع محوری و تاکید روی توانمندسازی جوامع محلی در سکونتگاه‌های روستایی مورد تاکید باشد تا بتوان مسیر درست توسعه را تعریف نمود.

با توجه به آنچه که در زمینه توسعه روستایی، مشارکت و توانمندسازی آنها ذکر شد بایستی بیان نمود که برای تحقیق این موضوع، شناخت از مهمترین مراحل است. به عبارت دیگر بایستی شناخت درستی از مناطق روستایی اتفاق بیفتد. این شناخت در ادامه می‌تواند راهبردها و مسیرهای درستی را فرآروی برنامه‌ریزی توسعه روستایی با رویکرد توانمندسازی پیش روی قرار دهد. منطقه مورد مطالعه در این تحقیق دهستان کلاشی در شهرستان جوانرود است. این منطقه در زمینه برخورداری از شاخص‌های توسعه کالبدی-نهادی، اجتماعی و اقتصادی در مقایسه با شهرستان‌های دیگر استان کرمانشاه در رتبه ۱۴ قرار دارند (بیرانوندزاده و همکاران، ۱۳۹۷). این منطقه وضعیت مناسبی به لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیربنایی و توسعه پایدار ندارد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۳) مخابرات، آب شرب، کمبود فضاهای آموزشی و ورزشی و راه روستایی از مهمترین مشکلات روستاهای دهستان کلاشی است. از لحاظ منابع آبی دهستان کلاشی با بحران کم‌آبی مواجه است که باغداری در این شهرستان را تحت تأثیر قرار داده است. اما وجود پتانسیل‌هایی نظیر توسعه بهره برداری صمغ درختان پسته وحشی (بنه)، وجود باغات (خشکبار)، محصولات جالیزی، واحدهای بلوک‌زنی (مصالح ساختمانی) و گردشگری مذهبی، ضرورت توانمندسازی این پتانسیل‌ها و شناخت بیشتر سایر پتانسیل‌های روستاهای منطقه را به‌عنوان سازوکاری برای کاهش مشکلات روستاها دوچندان می‌کند. در حقیقت وجود برخی پتانسیل‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی در منطقه و از سوی دیگر ضرورت توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی و بهره برداری از ظرفیت‌های موجود، ایجاب می‌نماید که یک بررسی جامع در چارچوب شناخت مشکلات و ظرفیت‌های سکونتگاه‌های روستایی در راستای توانمندسازی آنها انجام شود. بنابراین هدف این تحقیق، شناخت و تحلیل توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار در دهستان کلاشی و سپس ارائه راهبرد در این زمینه است. در همین راستا می‌توان دو سؤال اصلی را مطرح نمود. ۱- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار در دهستان کلاشی کدام اند؟ و ۲- چه راهبردهایی در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی می‌توان اتخاذ نمود؟

۲- بنیان نظریه‌ای

امروزه توسعه روستایی تا حدودی تابعی از توانمندسازی روستاییان است؛ زیرا تغییر و تکامل دانش، مهارت و نگرش روستاییان به توسعه روستایی منجر می‌شود. در این ارتباط، همان طوری که روستاییان از پذیرش روش‌های جدید و جدیدتر استقبال می‌کنند، به تبع آن افکارشان نیز متحول می‌گردد و در نتیجه نگرش جدیدی در آنها نسبت به فعالیت‌های مختلف در مناطق روستایی ایجاد می‌شود و با ارتقای ظرفیت‌های شناختی (آگاهی و دانش) خود، موجبات توسعه پایدار مناطق روستایی را فراهم می‌سازند (حیدری ساریان، ۱۳۹۱، ۱۶۹). توانمندسازی و استفاده از ظرفیت‌های نهفته جوامع و تشکل‌های محلی، بهترین راهکار برای حفظ منابع آب و خاک و به طور کلی بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی است (Tantoh & McKay, 2020, 163). توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی و ساکنان آنها رویکردی است که می‌تواند جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه روستا را در چارچوب توسعه پایدار متأثر نماید (Akhter & Cheng, 2020, 13). برای آنکه توانمندسازی جوامع محلی و سکونتگاه‌های روستایی اتفاق بیفتد مراحل مختلفی را بایستی مورد تاکید قرار داد. شناخت، فرصت‌ها و قابلیت‌های جامعه هدف؛ ایجاد و تقویت تشکل‌ها و سازمان‌های محلی؛ برگزاری کارگاه‌های آموزشی قبل، حین و بعد از اجرای طرح مورد نظر (نیازسنجی آموزشی و برنامه ریزی توسعه‌ای منطقه)؛ ارتقا و تنوع بخشی به مهارت و آموزش در سطح جوامع محلی؛ اعطای تسهیلات برای ایجاد مشاغل مولد؛ خودکفایی مالی جوامع از طریق گردآوری سرمایه‌های اندک در قالب صندوق‌های خرد اعتباری؛ برند سازی، فرآوری و بازاریابی برای محصول نهایی تولیدی؛ ارزیابی، مستندسازی، انتقال تجربیات و تعمیم و گسترش طرح (Khalid et al, 2019; Ye & Yang, 2020; Srirejeki, 2018) از مهمترین مراحل توانمندسازی جوامع محلی یا روستایی است.

امروز این مسئله که مردم و جوامع روستایی باید سازمان یافته باشند و از توانایی‌ها، استعدادها و خلاقیت‌های خویش استفاده و آن را سازماندهی کنند از الزامات فرایند توسعه پایدار روستایی قلمداد می‌شود. خاستگاه این نوع نگرش، توسعه پایدار و مفهوم سازی‌های جدید آن است که در دیدگاه توسعه ظرفیتی تبیین می‌شود و با سازوکارهای ظرفیت‌سازی و توانمندسازی عینیت می‌یابد (Lara et al, 2018, 4258). تاکید بر توانمندسازی روستاییان چه آن زمان که در معرض فقر قرار گرفته‌اند یا زمانی که فارغ از شاخص‌های فقر مادی از عاملیت جریان توسعه محروم مانده‌اند یا حتی به مشارکت در فرایند توسعه فراخوانده نشده‌اند وجه مشترک بحث‌های توسعه و روستاییان در دو دهه اخیر است (Surya, 2021, 144). بنابراین توانمندسازی روستاییان از پیش شرط‌های ضروری برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است. بنیان نظری این تحقیق نیز بر پایه توسعه پایداری روستایی و توانمندسازی است؛ چرا که توسعه پایدار روستایی نیازمند مشارکت جوامع محلی با استفاده از بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و سپس توانمندسازی آنها است. از این رو نمی‌توان به توسعه پایدار دست یافت بدون آنکه بسترهای توانمندسازی را فراهم نمود. در نتیجه برای آنکه توانمندسازی لازم انجام گیرد بایستی شناخت درست از سکونتگاه‌های روستایی از لحاظ ظرفیت‌ها و محدودیت‌ها و سپس راهبردهای لازم را در این زمینه اتخاذ نمود. در این چارچوب است که می‌توان وضعیت پایداری و مطلوبی را برای سکونتگاه‌های روستایی متصور بود.

شاهد و فتحی نیا (۱۳۹۵) نتیجه گرفت که **مشارکت اقتصادی**؛ انسجام خانوادگی؛ سبک رهبری؛ آموزش و ترویج؛ سرمایه اجتماعی؛ حمایت اجتماعی و سیاسی؛ دسترسی به زیر ساختها؛ جو مشارکتی مردمی؛ روانشناختی و نهادی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تسهیل‌کننده توانمندسازی روستاییان با رویکرد توسعه پایدار در فرایند کارآفرینی هستند. اکبرپور (۱۳۹۵) در بررسی عملکرد توانمندسازی روستاییان در کارآفرینی نشان داده شده است که روستاییان در گرایش به فعالیت‌های کارآفرینانه بیشتر با گرایش به تأمین امیال و برداشت‌های فردی خود که در غالب گویه‌هایی همانند کسب سود، کسب اعتبار اجتماعی و... مطرح بوده، به رویکرد کارآفرینی علاقه داشته‌اند. وطن خواه نوغالی و همکاران (۱۳۹۵) در اولویت بندی راهبردهای توانمندسازی زنان روستایی نتیجه گرفتند که استراتژی‌های ته‌جامی (حداکثر-حداکثر) بهترین استراتژی

محسوب می‌شوند. همچنین مهمترین راهبرد توانمندسازی زنان، افزایش توجه به زنان در برنامه‌های توسعه نواحی روستایی در سطوح بالای تصمیم‌گیری است. تاراسی و همکاران (۱۳۹۸) در بررسی عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان روستایی نتیجه گرفتند که عوامل اقتصادی، روان‌شناختی و عوامل شخصی بیشترین اثرات را داشته‌اند. سواد، اعتماد به نفس، توانایی، دانش، درآمد، مالکیت، عزت نفس، استقلال فکری و مالی از مهمترین محرک‌های اقتصادی، اجتماعی و روانشناختی در این زمینه محسوب می‌شوند. شفیعی ثابت و میرواحدی (۱۳۹۹) نشان دادند که برنامه‌ریزی متخصص محور به‌صورت سلطه‌آمیز نتوانسته احساس معنی‌دار بودن، شایستگی، خودباوری، اعتماد، قدرت و توانمندی را در بین روستاییان ایجاد نماید. به‌گونه‌ای که باعث نارسایی در توسعه سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد محیطی-اکولوژیک، اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی شده و تنها در ارتقاء شاخص‌های کالبدی و زیرساختی روستاهای مورد مطالعه اثرگذار بوده است. بنابراین، تغییر به‌سوی رویکرد اجتماع‌محور به‌منظور ارتقاء شاخص‌های توانمندسازی و توسعه پایدار روستایی پیشنهاد می‌گردد. مرادزاده و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که راهبردهای توانمندسازی اجتماع محور در روستاهایی شامل راهبردهای اقتصادی، کارآفرینی و اشتغال‌زایی، آموزشی و روان‌شناختی، نهادی، سازمانی و قانونی، فرهنگی و اجتماعی، تیم‌سازی، شبکه‌سازی و مدیریت محلی است که در نهایت به پیامدهایی از جمله توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی، فعال‌سازی جامعه و ذی‌نفعان محلی، بهبود وضعیت فرهنگی و آموزشی، ارتقای سرمایه اجتماعی، ظرفیت‌سازی محلی، بهبود شاخص‌های رفاه و سلامت منجر می‌شوند. در راستای توانمندسازی، عوامل فردی، محیطی و سازمانی تاثیرگذار هستند. عزیزی و همکاران (۱۴۰۰) نتیجه گرفتند که در میان شاخص‌های مؤثر بر توانمندسازی به ترتیب شاخص‌های مشارکت، علاقه‌مندی و انگیزه، بیشترین نقش را داشتند و سپس، ظرفیت‌های جغرافیایی، آموزش و خدمات کمیته امداد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. شاخص گردشگری با اختلاف در رتبه آخر قرار گرفته‌است.

استینر و فارمر^۱ (۲۰۱۸) نیز در راستای ارتقای تعامل، مشارکت و توانمندسازی جوامع محلی روستایی نشان می‌دهند که شناخت معایب و مزایای هر منطقه در رفع چالش‌ها بسیار مهم است و در این راستا، راهبردهای مدیریتی مبتنی بر رویکرد اجتماع محور را مهم دانسته‌اند. جاکا و شواوا^۲ (۲۰۱۸) نیز نتیجه گرفتند که رفع فقر، ایجاد تشکیلات آموزشی، ارتقاء خصوصیات فردی، شناساندن توانمندیهای طبیعی و سازماندهی افراد می‌تواند در توانمندسازی جوامع محلی مؤثر باشد. مارک آنتونی و همکاران^۳ (۲۰۱۹) نشان دادند که نوآوری، خلاقیت، استفاده از فناوری‌های جدید، آموزش، کشف و شناساندن ظرفیت‌های طبیعی مناطق و همچنین ارتقاء وضعیت اقتصادی می‌تواند در راستای توانمندسازی و مشارکت بیشتر جوامع در مکان‌های روستایی تاثیرگذار باشد. سویل و همکاران^۴ (۲۰۱۹) در بررسی ادارک روستاییان از راهکارهای توانمندسازی و برون رفت از فقر نتیجه گرفتند که واگذاری امور به روستاییان و سپس توانمندسازی آن از طریق آموزش، مشاوره و حمایت تا مرحله خوداتکایی می‌تواند بسیار مهم باشد. هندرسون و همکاران^۵ (۲۰۲۰) نشان دادند که عوامل اجتماعی و فرهنگی موجود به عنوان مهمترین چالش‌ها در راستای تعامل و توانمندسازی جوامع محلی مطرح هستند و بهترین راهبرد در این زمینه را، راهبردهای مشارکتی-اجتماع محور می‌دانند. تانتو و مک کی^۶ (۲۰۲۰) نشان دادند که روستاییان خود می‌توانند به توانمندسازی خودشان کمک نمایند و این موضوع از طریق ارتقاء ویژگی‌های فردی، روانشناختی، و همچنین سازمانی تحقق پیدا می‌کند.

1. Steiner & Farmer

2. Jaka & Shava

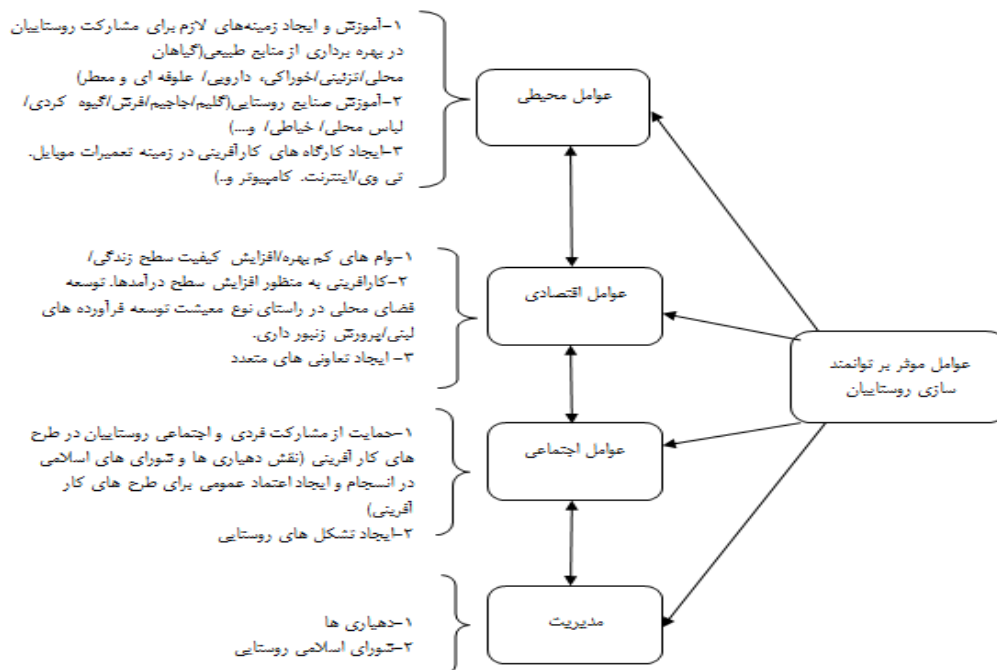
3. Markantoni et al

4. Sewell et al

5. Henderson et al

6. Tantoh & McKay

بنابراین با توجه به بنیان نظریه‌ای تحقیق که مبتنی بر توسعه پایدار و توانمندسازی جوامع روستایی است و از سوی دیگر کنکاش در تحقیقات اشاره شده می‌تواند اینگونه ذکر کرد که توانمندسازی رویکردی است که می‌تواند ریشه حل بسیاری از مشکلات روستایی باشد و آنچه که می‌تواند به تحقق رویکرد توانمندسازی کمک نماید، شناخت عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی تاثیرگذار در این زمینه است؛ چرا که عوامل مختلفی از جنبه‌های گوناگون در این زمینه مؤثر هستند که برای هر منطقه نیز متفاوت می‌باشند. علاوه بر این، نوآوری این تحقیق در مقایسه با تحقیقات گذشته می‌تواند در این باشد که در این پژوهش ابتدا شناخت جامع از وضعیت موجود از لحاظ محدودیت‌ها و فرصت‌ها به دست می‌آید و سپس با توجه به این چارچوب، راهبردهای مناسب تدوین و ارائه می‌شود. علاوه بر این توانمندسازی بر مبنای چارچوب توسعه پایدار مورد تاکید بوده است.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

روش، تکنیک‌ها و قلمرو

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات پیمایشی با استفاده از ابزار پرسش نامه است. جامعه آماری تحقیق را روستاهای دهستان کلاشی بالغ بر ۲۵ روستا تشکیل داده‌اند که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت آنها ۴۴۴۷ نفر و ۱۱۲۶ خانوار بوده است. به منظور انتخاب روستاهای نمونه، از روش نمونه‌گیری هدفمند ابتدا روستاهای بالای ۲۰ خانوار به جهت دارا بودن آستانه جمعیتی در جهت دریافت امکانات و خدمات، انتخاب گردیده و از میان این روستاها نیز با توجه به فاصله از مرکز شهرستان، ۶ آبادی انتخاب شده است. توزیع نمونه به‌گونه‌ای بوده است که کل محدوده مورد مطالعه را پوشش دهد و فاصله از شهر نیز به‌گونه‌ای باشد که روستاهای با فاصله نزدیک، متوسط و دور از مرکز شهرستان جانورود را در شامل شود. روستاهای تحقیق شامل بانی لوان، قلاجی، کلاش لولم، دولت، مزران و مله رش بوده که جمعیت آنها ۲۸۸۳ نفر بوده است. در هر روستای حجم نمونه با توجه به نسبت تعداد خانوار در آن روستا، بین ۶ تا ۱۴ خانوار به صورت تصادفی جهت تکمیل پرسشنامه انتخاب شده‌اند. حجم نمونه برآورد شده از این روش، ۴۱ پرسشنامه بوده است. ابزار گردآوری داده‌های تحقیق پرسشنامه بوده که روایی آن توسط متخصصان و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ تأیید شده است. پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت در چهار بخش نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید طراحی گردیده

است. روش تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید مبتنی بر مدل SWOT^۱ و همچنین روش اولویت بندی راهبردهای از طریق ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (GSPM)^۲ بوده است. علاوه بر این از مدل SOAR^۳ نیز در راستای تحلیل نقاط قوت و فرصت و همچنین تدوین راهبردهای اجرایی استفاده شد. در حقیقت این مدل، ابزاری استراتژیک است که به کمک آن موقعیت فعلی بررسی و برای آینده می‌توان آرمان و چشم اندازهایی را پیش بینی نمود. مدل SOAR از قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج تشکیل شده است.

منطقه مورد مطالعه سکونتگاه‌های روستایی در دهستان کلاشی بخش مرکزی شهرستان جواهرود استان کرمانشاه قرار گرفته‌اند. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی کشوری، شهرستان جواهرود از سمت شمال به شهرستان پاوه، از سمت جنوب و جنوب غربی به شهرستان ثلاث باباجانی، از سمت جنوب به اسلام‌آباد غرب و از سمت شرق به شهرستان‌های کرمانشاه و کامیاران محدود گردیده است. مجموع روستاهای دهستان کلاشی بالغ بر ۲۵ روستا بوده است. فاصله مرکز دهستان تا شهر جواهرود ۸۴ کیلومتر بوده و جمعیت کل دهستان کلاشی ۴۴۴۷ نفر و ۱۱۲۶ خانوار است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). دهستان کلاشی در اقلیم نیمه مرطوب قرار می‌گیرد. همچنین هوای مناطق کوهستانی روستاهای دهستان کلاشی به علت کوهستانی بودن در زمستان نسبت به سایر مناطق سردتر و بارش‌های زمستانه آن اغلب به صورت برف است که به علت نفوذ کم توده‌های کم‌فشار غربی به خصوص از ناحیه مدیترانه است. میانگین ریزش‌های جوی سالانه در دهستان کلاشی ۶۰۰ میلی‌متر است (هواشناسی کشور، ۱۴۰۰). بیشتر راه‌های دهستان کلاشی به شکل خاکی و یا شوسه هستند. بنابراین از مشکلات اساسی این دهستان نبود راه‌های ارتباطی مناسب بین میان روستا و مراکز سکونتگاهی دیگر است. جدول (۱) مشخصات روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول ۱- مشخصات روستاهای مورد مطالعه

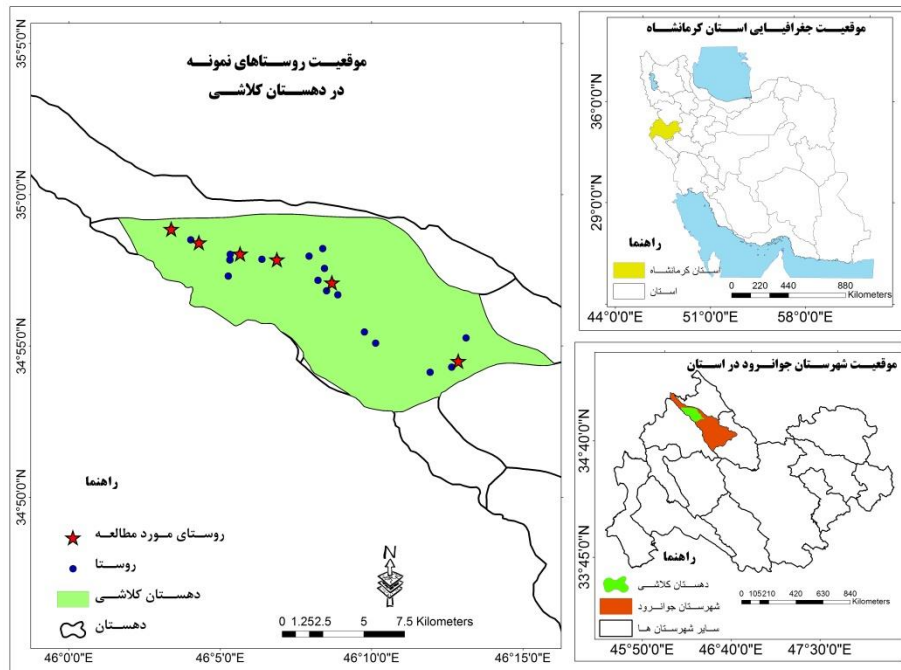
ردیف	نام سکونتگاه	فاصله تا شهر (Km)	تعداد خانوار	جمعیت	تیپ روستا
۱	بانی لوان	۶۴	۲۰۹	۹۰۶	پایکوهی
۲	قلاجی	۵۹	۱۴۸	۵۹۲	پایکوهی
۳	کلاش لولم	۴۲	۱۴۹	۵۷۰	پایکوهی
۴	دولتا	۶۳	۷۹	۳۰۸	پایکوهی
۵	مزران	۵۳٫۶	۷۸	۳۰۸	پایکوهی
۶	مله رش	۵۵	۵۲	۱۹۹	پایکوهی
	میانگین		۷۱۵	۲۸۸۳	-

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats

2. Quantitative Strategic Planning Matrix

3. Strengths, Opportunities, Aspirations and Results

شکل ۲- نقشه موقعیت جغرافیایی و توزیع روستاهای نمونه

ماخذ (بازترسیم توسط نگارنده گان بر اساس داده‌های مکانی سازمان نقشه برداری، ۱۴۰۱)

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

بررسی خصوصیات پاسخگویان در دهستان کلاشی نشان می‌دهد ۸۷/۸ درصد پاسخگویان مرد و ۱۲/۲ درصد زن بودند. از نظر متغیر سن نیز ۹/۸ درصد آن‌ها زیر ۲۰ سال داشتند. همچنین ۲۲ درصد در بازه سنی ۲۱ تا ۳۰ سال، ۲۶/۸ درصد در بازه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۷/۱ درصد در بازه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال و ۲۴/۳ درصد پاسخگویان بالای ۵۱ سال داشته‌اند. همچنین ۳ نفر (۷/۳ درصد) بی‌سواد، ۱۲ نفر (۲۹/۲ درصد) سواد خواندن و نوشتن، ۱۲ نفر (۲۹/۲ درصد) افراد سواد سوم راهنمایی و ۵ نفر (۱۲/۲ درصد) مدرک دیپلم و ۹ نفر (۲۱/۹) تحصیلات عالی داشته‌اند. توزیع شغلی پاسخگویان در جدول زیر ارائه شده است که بیشترین مربوط به بخش کشاورزان با ۲۹/۲ درصد بوده است.

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس وضعیت شغلی در دهستان کلاشی

ردیف	شغل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱	کشاورز	۱۲	۲۹/۲	۲۹/۲
۲	دامدار	۸	۱۹/۵	۴۸/۷
۳	باغدار	۵	۱۲/۱	۶۰/۹
۴	آزاد	۳	۷/۳۱	۶۸/۲
۵	خدماتی	۲	۴/۸۷	۷۳/۱
۶	دولتی	۶	۱۴/۶	۸۷/۸
۷	اظهار نشده	۵	۱۲/۱	۱۰۰
	کل	۴۱	۱۰۰	-

با توجه به جدول زیر مشاهده می‌شود که میزان درآمد ۳۴/۱ درصد پاسخگویان زیر یک میلیون تومان، ۴۳/۹ درصد بین ۱ تا ۳ میلیون تومان و ۲۲ درصد بین ۳/۱ تا ۶ میلیون تومان درآمد بوده است. بنابراین افراد با توزیع درآمدی متفاوت بررسی شده است.

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس وضعیت درآمد

درآمد	زیر یک میلیون تومان	۱ تا ۳ میلیون تومان	۳/۱-۶ میلیون تومان
فراوانی	۱۴	۱۸	۹
درصد	۳۴/۱	۴۳/۹	۲۲

بر اساس مدل سوات، در مرحله اول به تعیین و ارزیابی عوامل خارجی و داخلی در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی از طریق مطالعات اکتشافی و مصاحبه با خبرگان محلی (دهیاران، بهورزان، رابطان بهداشت، نخبگان روستایی و غیره) تاکید شده است که تعداد ۱۲ قوت داخلی در برابر ۱۶ ضعف داخلی و تعداد ۵ فرصت خارجی در برابر ۸ تهدید خارجی شناخته شد. در مجموع تعداد ۱۷ نقطه قوت و فرصت به‌عنوان مزیت و ۲۴ نقطه ضعف و تهدید به‌عنوان محدودیت و تنگنای پیش روی روستاهای دهستان کلاشی در زمینه موضوع مورد بحث مشخص شد. در گام دوم به تعیین میزان اهمیت عوامل داخلی و خارجی بر مبنای اهمیت هر کدام بر اساس روش تخصیص نقطه‌ای پرداخته شد که وزنی از یک تا صفر به آنها داده شد. ضریب هر یک از عوامل داخلی و خارجی بر اساس پرسشنامه خبرگان محلی، استخراج گردید. در گام دوم نیز به تعیین رتبه عوامل داخلی و خارجی بر اساس روش وزنی نقطه‌ای مبادرت شد که به قوت عالی و فرصت استثنایی رتبه ۴، به فرصت و قوت خوب رتبه ۳، به موانع و ضعف معمولی رتبه ۲ و به موانع جدی و ضعف بحرانی رتبه ۱ اختصاص داده شده است. حاصل ضرب وزن استاندارد در رتبه، امتیاز نهایی هر عامل یا شاخص بوده است.

تحلیل نقاط قوت در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار نشان می‌دهد که مشارکت روستایی در صورت بروز مخاطرات محیطی با وزن نهایی ۰/۱۹، به عنوان مهمترین نقطه قوت شناخته شده است. همچنین دو عامل کشت غالب محصول زراعی در دهستان کلاشی (صمغ ون) و همچنین همکاری مردم با دهیاری روستا به طور مشترک با امتیاز نهایی ۰/۱۸ در رتبه دوم قرار گرفته‌اند. دو عامل احساس رضایت مردم روستا از فعالیت‌های دهیار و همچنین اعتماد مردم به ریش سفیدان و معتمدین در حل اختلافات نیز به طور مشترک با وزن ۰/۱۵ در رتبه سوم شناخته شده‌اند. کم اهمیت‌ترین نقطه قوت جهت توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی نیز مربوط به دو شاخص انجام ایمن‌سازی واحدهای مسکونی روستا در برابر سیل و بهره‌مندی روستا از لحاظ آب آشامیدنی سالم با وزن ۰/۰۴ بوده است.

جدول ۴- تحلیل نقاط قوت در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه

نقاط قوت (S)	ضریب	میانگین	امتیاز نهایی
کشت غالب محصول زراعی در دهستان کلاشی (صمغ ون)	۸	۳/۷	۰/۱۸
همگنی روستا از نظر قومیت و عشیره	۵	۴/۲	۰/۱۳
مشارکت در فعالیت‌های عمرانی روستا	۶	۳/۲۴	۰/۱۲
همکاری مردم با دهیاری روستا	۹	۳/۱۷	۰/۱۸
مشارکت روستایی در صورت بروز مخاطرات محیطی	۷	۴/۳۷	۰/۱۹
همکاری مردم با شورای اسلامی و روستا	۳	۳/۹	۰/۰۷
مشارکت مردم در جلسات مربوط به امورات روستایی	۵	۳/۳۴	۰/۱۰

۰/۱۵	۳/۴۴	۷	احساس رضایت مردم روستا از فعالیتهای دهیار
۰/۱۰	۳/۸۸	۴	مقبولیت دهیار در میان مردم روستا
۰/۱۰	۳/۱۲	۵	اعتماد مردم به مدیران روستایی از جمله دهیار و شورای روستا
۰/۱۵	۴/۱۲	۶	اعتماد مردم به ریش سفیدان و معتمدین در حل اختلافات
۰/۰۸	۳/۳۷	۴	کیفیت متوسط سیستم روشنایی معابر اصلی و فرعی روستا
۰/۱۲	۳/۱۵	۶	کیفیت متوسط معابر از نظر توانایی دفع آبهای سطحی
۰/۱۱	۳/۵۱	۵	کیفیت خوب ایمن سازی واحدهای مسکونی روستا در برابر زلزله
۰/۰۹	۳/۵۱	۴	مقاومت و کیفیت مناسب مصالح به کاررفته جهت ساخت خانههای روستا
۰/۰۴	۲/۹۸	۲	انجام ایمن سازی واحدهای مسکونی روستا در برابر سیل
۰/۰۴	۳/۲۷	۲	بهره‌مندی روستا از لحاظ آب آشامیدنی سالم
۱/۹۳	۶۰/۲۶	۸۸	کل

تحلیل نقاط ضعف در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار بیانگر آن است که راکد ماندن فعالیتهای کشاورزی و بهره‌برداری نامناسب از آب و زمین کشاورزی با وزن نهایی ۰/۲۴، به عنوان مهمترین نقطه ضعف شناخته شده است. همچنین دو عامل کشت محصولات زراعی به صورت دیم در روستا با وزن نهایی ۰/۱۷ و همچنین عدم کنترل رواناب و فاضلاب جوی‌ها با امتیاز نهایی ۰/۱۵ در رتبه دوم و سوم قرار گرفته‌اند. کم اهمیت‌ترین نقطه ضعف جهت توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی نیز مربوط به دو شاخص عدم وجود کارگاه بسته‌بندی انواع مواد غذایی از محصولات کشاورزی (سنتی - صنعتی) و گیاهان دارویی با وزن ۰/۰۲ و کیفیت نامناسب وسایل نقلیه عمومی روستا با شهر با وزن ۰/۰۳ بوده است.

جدول ۵- تحلیل نقاط ضعف در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه

نماد	نقاط ضعف (W)	ضریب اهمیت	میانگین	امتیاز نهایی
	کیفیت نامناسب وسایل نقلیه عمومی روستا با شهر	۲	۲/۷۳	۰/۰۳
	کیفیت پایین معابر روستا با توجه به مسیرهای عابر پیاده (آسفالت یا سنگفرش)	۵	۲/۵۶	۰/۰۸
	وجود اتلاف و آلودگی منابع آب در روستا	۶	۱/۶۸	۰/۰۶
	وجود آلودگی هوا در روستا (گرد و غبار فصلی)	۷	۱/۵۴	۰/۰۷
	کشت محصولات زراعی به صورت دیم در روستا	۹	۳/۳۲	۰/۱۷
	راکد ماندن فعالیتهای کشاورزی و بهره‌برداری نامناسب از آب و زمین کشاورزی	۹	۴/۰۷	۰/۲۴
	خرد بودن نوع دامداری روستا	۳	۲	۰/۰۴
	حجم کار بیشتر روستاییان در زمینه مشاغل دامداری و زراعت	۲	۳/۱۰	۰/۰۵
W9	عدم وجود کارگاه بسته‌بندی انواع مواد غذایی از محصولات کشاورزی (سنتی - صنعتی) و گیاهان دارویی	۲	۱	۰/۰۲
	مشارکت مردم محلی در فعالیتهای کولبری	۵	۱/۷۱	۰/۰۵
	آلودگی زباله و نبود سیستم دفع زباله	۷	۳/۴۴	۰/۱۵
	عدم کنترل رواناب و فاضلاب جوی‌ها	۷	۳/۶۱	۰/۱۶
	کمبود شدید آب در روستا	۵	۱/۹۶	۰/۰۶
	پایین بودن درآمد ماهیانه روستاییان	۵	۱/۸۸	۰/۰۶
	کل	۷۵	۳۴/۶۰	۱/۲۳

تحلیل نقاط فرصت در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار نشانگر آن است که تجاری‌سازی کشت صمغ ون در راستای فعالیت‌های اشتغال‌زایی با وزن نهایی ۰/۲۶، به عنوان مهمترین نقطه فرصت شناخته شده است. همچنین استقرار روستا در مسیر فعالیت‌های پیلهوری با وزن نهایی ۰/۲۴ در رتبه دوم نقاط فرصت قرار گرفته است. دو عامل اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع دستی (قالی بافی، گیوه بافی و لباس‌های محلی) و اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع تولیدی مانند تولید نان‌های محلی و فروش به بازار محلی با امتیاز نهایی ۰/۱۳ به طور مشترک رتبه سوم قرار گرفته‌اند. علاوه بر این اشتغال‌زایی مردان از طریق فعالیت‌های بسته بندی و درجه بندی محصولات زراعی، باغی؛ اشتغال‌زایی زنان از طریق تهیه و بسته‌بندی بذر محصولات و فرآوری محصول بادام، انار، گردو (خشک کردن و بسته‌بندی) و همچنین اشتغال‌زایی مردان از طریق فعالیت‌های خدماتی (خیاطی، تعمیر موبایل، آرایشگری) به طور مشترک با وزن نهایی ۰/۰۱ کم اهمیت‌ترین نقاط فرصت را تشکیل داده‌اند.

جدول ۶- تحلیل نقاط فرصت در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه

نماد	فرصت‌ها (O)	ضریب اهمیت	میانگین	امتیاز موزون
O1	تجاری‌سازی کشت صمغ ون در راستای فعالیت‌های اشتغال‌زایی	۹	۴	۰/۲۶
O2	اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع دستی (قالی بافی، گیوه بافی و لباس‌های محلی)	۹	۲	۰/۱۳
O3	اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع تولیدی مانند تولید نان‌های محلی، و فروش به بازار محلی	۹	۲	۰/۱۳
O4	اشتغال‌زایی زنان از طریق قاب‌سازی، تابلو ساز تزئینی و کار روی شیشه	۸	۱	۰/۰۶
O5	اشتغال‌زایی زنان از طریق تهیه و بسته‌بندی بذر محصولات و فرآوری محصول بادام، انار، گردو (خشک کردن و بسته‌بندی)	۸	۰/۲۵	۰/۰۱
O6	اشتغال‌زایی مردان از طریق زنبور داری	۸	۲	۰/۱۲
O7	اشتغال‌زایی مردان از طریق صنایع مرتبط با خانه‌سازی (تیرچه و بلوک)	۸	۱/۲۸	۰/۰۸
O8	اشتغال‌زایی مردان از طریق فعالیت‌های خدماتی (خیاطی، تعمیر موبایل، آرایشگری)	۷	۰/۱۵	۰/۰۱
O9	اشتغال‌زایی مردان از طریق فعالیت‌های بسته بندی و درجه بندی محصولات زراعی، باغی	۷	۰/۰۵	۰/۰۱
O10	استقرار روستا در مسیر فعالیت‌های پیلهوری	۸	۴	۰/۲۴
کل		۸۱	۱۶/۷۳	۱/۰۴۲

تحلیل نقاط تهدید در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار نشانگر آن است که بروز بحران‌های زیست‌محیطی (خشکسالی و غیره) و به تبع آن ضعف اقتصاد روستایی با امتیاز نهایی ۰/۲۴، به عنوان مهمترین نقطه تهدید شناخته شده است. همچنین عامل ضعف حمایت‌های دولتی و سازمانی در بازاریابی تولیدات روستایی و عامل نبود برنامه و سیاست مشخص برای تقویت اقتصاد روستایی و مهاجرت روستاییان به شهرها به طور مشترک با وزن نهایی ۰/۲۱ در رتبه دوم نقاط تهدید قرار گرفته است. بی‌توجهی به صنایع روستایی و صنایع دستی با امتیاز نهایی ۰/۲۰ در رتبه سوم از نقاط تهدید در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است. علاوه بر این خطر تخلیه جمعیتی روستاها با وزن نهایی ۰/۱۴ کم‌اهمیت‌ترین نقطه تهدید در رابطه با توانمندسازی روستاها شناخته شده است.

جدول ۷- تحلیل نقاط تهدید در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه

امتیاز نهایی	میانگین	ضریب اهمیت	تهدیدها (T)
۰/۲۱	۳/۹۰	۹	T1 ضعف حمایت‌های دولتی و سازمانی در بازاریابی تولیدات روستایی
۰/۱۹	۳/۸۰	۹	T2 ضعف و نبود حمایت‌های مالی دولت از زنان روستایی شاغل
۰/۱۹	۳/۷۰	۹	T3 ضعف و نبود حمایت‌های مالی دولت از مردان روستایی شاغل
۰/۲۴	۳/۹۰	۸	T4 بروز بحران‌های زیست محیطی (خشکسالی و غیره) و به تبع آن ضعف اقتصاد روستایی
۰/۲۱	۳/۹۰	۹	T5 نبود برنامه و سیاست مشخص برای تقویت اقتصاد روستایی و مهاجرت روستاییان به شهرها
۰/۱۴	۴	۹	T6 خطر تخلیه جمعیتی روستاها
۰/۲۰	۳/۹۰	۹	T7 بی‌توجهی به صنایع روستایی و صنایع دستی
۱/۳۷	۲۷/۱۰	۶۲	کل

پس از مشخص کردن عوامل داخلی و خارجی و تعیین ارزش‌ها، حال می‌توانیم راهبردهای مرتبط با هر بخش را تعیین کنیم. در حقیقت برای اینکه سکونتگاه‌های روستایی در راستای توانمندسازی و توسعه پایدار قرار گیرند، بایستی از راهبردهای مختلف در این زمینه استفاده نمود. راهبردهای تعیین شده در چهار بخش جداگانه (راهبردهای بازنگری-محافظه کارانه، تدافعی، تهاجمی و تنوع-رقابتی) ارائه شد و به صورت ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی می‌باشد.

۱- راهبرد تهاجمی (SO): با بهره‌گیری از نقاط قوت درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها باشیم.

۲- راهبرد رقابتی (ST): برای احتراز از تهدیدها از نقاط قوت استفاده کنیم.

۳- راهبرد محافظه کارانه (WO): با بهره جستن از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین به ببریم.

۴- راهبرد تدافعی (WT): نقاط ضعف را کاهش و از تهدیدات پرهیز کنیم.

در جدول‌های (۸ تا ۱۱) بر اساس نقاط فرصت، تهدید، قوت و ضعف و ترکیب آنها با همدیگر استراتژی‌های مختلف مشخص گردید. به گونه‌ای که در هر بخش، چند مورد به‌عنوان بهترین استراتژی‌ها در ارتباط با توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار پیشنهاد گردید.

در زمینه راهبردهای تهاجمی، چهار استراتژی مطرح شده که مهم‌ترین آن‌ها، حمایت از ایجاد بازارچه‌های مرزی و همچنین حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغ ون بوده است. این راهبردها با بهره‌گیری از نقاط قوت در راستای استفاده از فرصت ارائه شده‌اند.

جدول ۸- راهبردهای تهاجمی (SO) توانمندسازی جوامع محلی دهستان کلاشی در راستای توسعه پایدار

ردیف	استراتژی	ترکیب نقاط قوت و فرصت	امتیاز
۱	حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغ ون	S1,S4,O1	۰/۶۲
۲	ساماندهی تشکل‌های بخش کشاورزی با رویکرد تجاری‌سازی و توسعه بازرگانی صمغ ون	S3,O1	۰/۳۸
۳	ساماندهی تشکل‌های بخش کشاورزی با حمایت از فعالیت‌های زنبورداری	S4,O6,S3	۰/۵۳

۴	حمایت از ایجاد بازارچه‌های مرزی	S3,S4,S11,O10	۰/۶۸
---	---------------------------------	---------------	------

همچنین مطابق با جدول زیر در زمینه راهبردهای رقابتی، دو استراتژی مطرح شده که شامل ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری سازی و توسعه صمغون و همچنین حمایت از مشارکت روستاییان در مقابله با بحران‌های زیست‌محیطی است. این راهبردها با استفاده از نقاط قوت، درصد حذف و دوری از تهدیدات هستند.

جدول ۹- راهبردهای رقابتی (ST) توانمندسازی جوامع محلی دهستان کلاشی در راستای توسعه پایدار

امتیاز	ترکیب نقاط قوت و تهدید	استراتژی
۰/۷۰	S1,S3,T1,T3	ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری سازی و توسعه صمغون
۰/۶۰	S4,S5,T4	حمایت از مشارکت روستاییان در مقابله با بحران‌های زیست‌محیطی

بخش سوم راهبردها، راهبردهای محافظه کارانه می‌باشند که با بهره جستن از فرصت‌ها، نقاط ضعف را حذف یا کاهش خواهیم داد. بر اساس نتایج جدول زیر، چهار استراتژی در این زمینه طرح شده که کمک به ایجاد تشکل‌ها در حوضه‌های غیر کشاورزی و همچنین ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری سازی کشت صمغون از مهم‌ترین آن‌ها محسوب می‌شوند.

جدول ۱۰- راهبردهای محافظه کارانه (WO) توانمندسازی جوامع محلی دهستان کلاشی در راستای توسعه پایدار

ردیف	استراتژی	ترکیب نقاط ضعف و فرصت	امتیاز
۱	ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری‌سازی کشت صمغون	W6,O6	۰/۳۵
۲	ایجاد بازارچه‌های مرزی	W10,O10	۰/۲۸
۳	کمک به ایجاد تشکل‌ها در حوزه‌های غیر کشاورزی	W5,W6,O6,O4,O3,O2	۰/۸۵
۴	تأسیس صندوق‌های حمایتی به منظور توسعه کارآفرینی	W14,W10,O7,O2	۰/۳۱

بخش سوم راهبردها، راهبردهای محافظه کارانه می‌باشند و بر اساس این راهبردها درصد کاهش نقاط ضعف و پرهیز از نقاط تهدید در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی هستیم. بر اساس نتایج جدول زیر، چهار استراتژی در این زمینه مطرح شده که حمایت دولت از بخش کشاورزی و همچنین اصلاح سیاست‌گذاری‌های اشتغال‌زایی و حمایتی مرتبط با نواحی روستایی از مهم‌ترین آن‌ها شناخته شده‌اند.

جدول ۱۱- راهبردهای تدافعی (WT) توانمندسازی جوامع محلی دهستان کلاشی در راستای توسعه پایدار

ردیف	استراتژی	ترکیب نقاط ضعف و تهدید	امتیاز
۱	اصلاح سیاست‌گذاری‌های اشتغال‌زایی و حمایتی مرتبط با نواحی روستایی دهستان کلاشی	W6,T1,T2,T3,T5,T7	۱/۲۵
۲	حمایت دولت از بخش کشاورزی	W6,T1,T2,T3,T5,T6,W11	۱/۳۳
۳	استفاده از مشارکت روستاییان در زمینه صنایع روستایی	W9,T7,T5	۰/۴۲

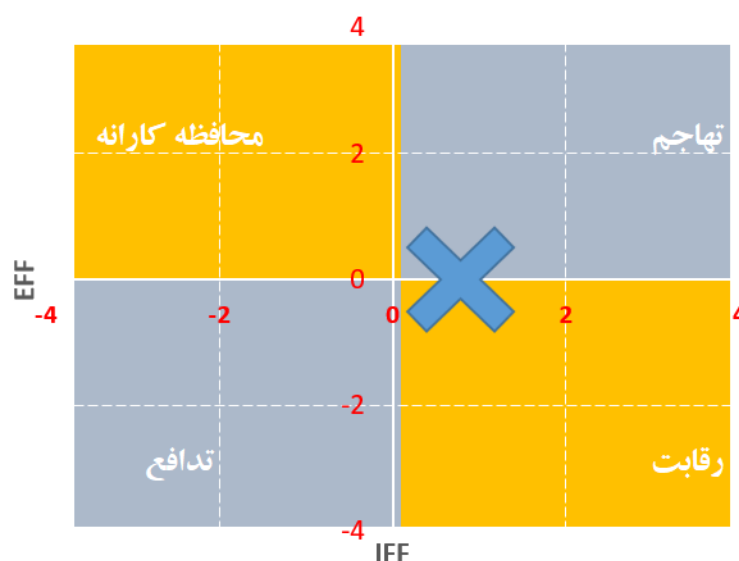
در ادامه به منظور بررسی تطبیقی مدل SWOT از وضع موجود (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) و نیز ارائه استراتژی‌های مناسب، ضریب نهایی هر یک از بخش‌های چهارگانه (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها)، محاسبه گردید. شاخص‌های چهارگانه نشان می‌دهد که نقاط فرصت با وزن نهایی ($S=1/93$) نسبت به دیگر بخش‌ها برتری دارند و در رتبه بعدی نیز نقاط تهدید با وزن ($T=1/37$) می‌باشد. با توجه به این وضعیت بایستی بیان نمود که در بخش عوامل داخلی نقاط مثبت بر نقاط منفی برتری داشته و در بخش عوامل خارجی نقاط منفی بر مثبت برتری داشته‌اند. با توجه به این نتایج و تلفیق چهار نقطه با همدیگر و تشکیل استراتژی‌ها، بر اساس نمودار زیر بهترین استراتژی برای هموارسازی و تحقق توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی، استراتژی رقابتی-تهاجمی می‌باشد که انتخاب و معرفی می‌گردد. این استراتژی، با بهره‌گیری از نقاط قوت درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها است.

همچنین با توجه به امتیاز نهایی در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، $1/09$ و در ماتریس ارزیابی عوامل خارجی $0/44$ استراتژی منتخب در سلول (چهارم) نمودار قرار گرفته و ماتریس «راهبردهای رقابتی-تهاجمی» را مشخص می‌کند. در واقع، الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر توسعه پایدار به‌رغم وجود تهدیدها و ضعف‌های متعدد، دارای نقاط قوت و فرصت‌های نسبتاً زیادی است.

نقاط قوت ($S=1/93$)؛ نقاط ضعف ($W=1/23$)؛ نقاط فرصت ($O=1/042$)؛ نقاط تهدید ($T=1/37$)

جدول ۱۲- ماتریس (SWOT) توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی در راستای توسعه پایدار

نماد	جمع ضریب	جمع امتیاز	جمع امتیاز
S	۸۸	۶۰/۲۵	۱/۹۳
W	۷۴/۲۹	۳۴/۶۰	۱/۲۳
O	۸۱	۱۶/۷۳	۱/۰۴
T	۵۵	۲۷/۲۱	۱/۳۷

شکل ۳- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (اتخاذ راهبرد غالب)

سنجش محیط داخلی و خارجی دهستان کلاشی با مدل SOAR جهت شناسایی راهبردهای اجرایی در قالب پنج مرحله به شرح زیر بوده است:

مرحله اول: این مرحله شامل آغاز و برداشت قدم اول است که در این مرحله، اعضای گروه و برنامه ریزی در خصوص چگونگی استفاده از استراتژی SOAR بحث می‌کنند. **مرحله دوم:** شامل شناخت و بررسی نقاط قوت و مثبت است. در این مرحله با شناخت ارزش‌ها، چشم اندازها و نقاط قوت داخلی به دنبال خلق فرصت‌ها هستیم، تا آنها به آرمان‌ها و نتایج مبدل شوند. **مرحله سوم:** در این مرحله علاوه بر تصور کردن (مرحله سوم)، ابتکار و نوآوری (مرحله چهارم) که مجموعه‌ای از قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج می‌باشد، مورد بررسی قرار می‌گیرد. **مرحله چهارم (نوآوری و ابتکار):** در این مرحله راهبردها و استراتژی‌های نوآوری و ابتکاری، شناسایی و اولویت بندی می‌شوند. در حقیقت مجموعه قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج بازنگری در این مرحله به چالش کشیده می‌شوند و در نهایت تغییراتی در آنها به وجود آمد (جدول ۱۳). **مرحله پنجم:** مرحله اجرا می‌باشد که حرکت به سمت اجرایی کردن برنامه‌هاست. بر اساس جدول زیر فرصت‌ها و قوت‌ها مشخص شد که می‌توان بر اساس نقاط قوت و فرصت موجود، تحلیل راهبردی اساسی را تدوین نمود. بر پایه همین نقاط قوت و فرصت است که آرمان و چشم اندازها تدوین و در نهایت نتایج را پیش بینی نمود. جدول زیر چارچوب مدل SOAR را نشان می‌دهد.

جدول ۱۳- نتایج حاصل از اجرای روش SOAR برای دهستان کلاشی

قوت‌ها (Strengths)	فرصت‌ها (Opportunities)
<ul style="list-style-type: none"> در روستاهای مورد نظر از نظر قومیت و عشیره همگنی وجود دارد خانوارهای روستایی در فعالیتهای عمرانی روستا مشارکت دارند مردم با شوراها و دهیاری‌های روستا همکاری دارند در صورت بروز هرگونه مخاطرات محیطی مشارکت روستایی وجود دارد مردم با شورای اسلامی روستا و دهیاران همکاری می‌کنند مردم روستا در جلسات مربوط به امورات روستایی مشارکت دارند مردم روستا از فعالیتهای دهیار احساس رضایت دارند دهیار در میان مردم روستا مقبولیت دارد مردم به مدیران روستایی از جمله دهیار و شورای روستا اعتماد دارند مردم به ریش سفیدان و معتمدین در حل اختلافات روستا اعتماد دارند سیستم روشنایی معابر اصلی و فرعی، کیفیت معابر روستا از نظر سیستم روشنایی در سطح متوسطی قرار دارد کیفیت معابر از توانایی دفع آب‌های سطحی روستا در سطح متوسطی قرار دارد 	<ul style="list-style-type: none"> تجاری‌سازی کشت صمغ ون یکی از فرصت‌ها و فعالیتهای اشتغال‌زایی مردان در دهستان کلاشی است صنایع دستی (قالی بافی، گیوه بافی و لباس‌های محلی) از فرصت‌ها و فعالیتهای اشتغال‌زایی زنان در دهستان کلاشی است صنایع تولیدی مانند تولید نان‌های محلی، و فروش به بازار محلی از فرصت‌های اشتغال‌زایی زنان در دهستان کلاشی است قاب سازی، تابلو سازی تزئینی و کار روی شیشه از فرصت‌های اشتغال‌زایی زنان در دهستان کلاشی است تهیه و بسته‌بندی بذر محصولات و فرآوری محصول بادام، لnard، گردو (خشک‌کردن و بسته‌بندی) از فرصت‌های اشتغال‌زایی زنان در دهستان کلاشی است زنبور داری، یکی از فرصت‌های اشتغال‌زایی مردان در دهستان کلاشی است صنایع مرتبط با خانه سازی (تیرچه و بلوک) از فرصت‌های اشتغال‌زایی زنان در دهستان کلاشی است فعالیت‌های خدماتی (خیاطی، تعمیر موبایل، آرایشگری) از فرصت‌های اشتغال‌زایی مردان در دهستان کلاشی است

تحلیل راهبردی

- فعالیت‌های بسته بندی و درجه بندی محصولات زراعی، باغی از فرصت‌های اشتغال‌زایی مردان در دهستان کلاشی است
- مقاومت و کیفیت مصالح به‌کاررفته جهت ساخت خانه‌های روستای در مسیر فعالیت‌های پيله وری قرار دارد
- کیفیت ایمن‌سازی واحدهای مسکونی روستا در برابر زلزله در سطح نسبتاً خوبی قرار دارد
- ایمن‌سازی واحدهای مسکونی روستا در برابر سیل تقریباً انجام شده است

آرمان‌ها (Aspirations)	نتایج (Results)
<ul style="list-style-type: none"> • اصلاح سیاست‌گذاری‌های اشتغال‌زایی و حمایتی مرتبط با نواحی روستایی دهستان کلاشی • حمایت دولت از بخش کشاورزی • استفاده از مشارکت روستاییان در زمینه صنایع روستایی • توجه به مشکلات زیست محیطی روستاها • ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری سازی کشت صمغ ون • ایجاد بازارچه‌های مرزی • کمک به ایجاد تشکل‌ها در حوضه‌های غیر کشاورزی • تأسیس صندوق‌های حمایتی به منظور توسعه کارآفرینی 	<ul style="list-style-type: none"> • حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغ ون • ساماندهی تشکل‌های بخش کشاورزی با رویکرد تجاری سازی و توسعه بازرگانی صمغ ون • ساماندهی تشکل‌های بخش کشاورزی با حمایت از فعالیت‌های زنبور داری • حمایت از ایجاد بازارچه‌های مرزی • ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری سازی و توسعه صمغ ون • حمایت از مشارکت روستاییان در مقابله با بحران‌های زیست‌محیطی • ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری سازی کشت صمغ ون • ایجاد بازارچه‌های مرزی • کمک به ایجاد تشکل‌ها در حوضه‌های غیر کشاورزی • تأسیس صندوق‌های حمایتی به منظور توسعه کارآفرینی

تصمیم‌های مثبت

پس از آنکه فرصت‌ها و قوت‌های موضوع تحلیل شد و استراتژی‌ها نیز مشخص گردد، برای کمی نمودن استراتژی‌ها از ماتریس QSPM^۱ استفاده شده است. به‌گونه‌ای که بر اساس کمیت حاصل، استراتژی‌ها مقایسه و اولویت بندی شدند. در واقع این روش مشخص می‌نماید که کدامیک از مؤلفه‌های استراتژیک انتخاب شده، امکان‌پذیر و واقعیت پیدا می‌کند. این تکنیک نیز مانند اکثر تکنیک‌ها و ابزارها نیازمند یک قضاوت خوب، خبرگی و آگاهی می‌باشد. این ماتریس برای ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهکارهای پیشنهادی در مواجهه با شرایط محیطی و وضع موجود سازمان می‌باشد. روش کار به این صورت است که در مرحله اول فرصت‌ها و تهدیدات خارجی و قوت‌ها و ضعف‌های داخلی را در ستون راست QSPM فهرست کرده، این اطلاعات باید مستقیماً از ماتریس‌های EFE و IFE حاصل شوند. در مرحله دوم برای هر عامل بحرانی، موفقیت امتیازی در نظر گرفته می‌شود. این امتیازات با توجه به ماتریس‌های IFE و EFE است و در ستون دوم در برابر عوامل بحرانی، موفقیت قرار داده می‌شوند. در مرحله سوم با در نظر گرفتن مرحله دوم فرموله کردن، یعنی مرحله تلفیق و ترکیب، استراتژی‌های شدنی و قابل اجرا در نظر گرفته می‌شود و آن‌ها را در ردیف بالای ماتریس QSPM قرار می‌دهند. در مرحله چهارم امتیازهای جذابیت AS تعیین می‌شود و آن‌ها را به صورت مقادیر عددی که نشان‌دهنده جذابیت نسبی هر استراتژی می‌باشند، تعریف می‌کنند. امتیاز جذابیت، با در نظر گرفتن هم‌زمان عوامل بحرانی موفقیت و طرح این سؤال حاصل می‌شود که «آیا این عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثر می‌گذارد؟» پاسخ داده شده اگر مثبت باشد در یک کلاس بندی بین عدم جذابیت تا بسیار جذاب از امتیاز ۱ تا ۴ قرار می‌گیرد. در مرحله پنجم، جمع امتیازهای جذابیت‌ها را به

^۱ Quantitative Strategic Planning Matrix

دست آورده، این کار با ضرب امتیاز هر عامل در امتیاز جذابیت در هر ردیف حاصل می‌شود و نشان‌دهنده جذابیت نسبی آن استراتژی می‌باشد. امتیاز بالاتر به معنای جذابیت بیشتر آن استراتژی است. در جدول زیر نتایج پایانی ماتریس ارزیابی راهبردهای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی در راستای توسعه پایدار اشاره شده و از ذکر موارد دیگر خودداری شده است. تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که اولویت اول در میان استراتژی‌ها، ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری سازی و توسعه صمغ ون است که بالاترین امتیاز یعنی ۰/۵۰ را کسب کرده است. راهبرد دوم نیز حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغ ون با امتیاز ۰/۴۴ می‌باشد. ساماندهی تشکلهای بخش کشاورزی با رویکرد تجاری سازی و توسعه بازرگانی صمغ ون با امتیاز ۰/۴۲ و همچنین کمک به ایجاد تشکلهای در حوضه‌های غیر کشاورزی با وزن ۰/۴۰ در رتبه‌های سوم و چهارم شناخته شده‌اند.

جدول ۱۴- ماتریس ارزیابی راهبردهای توانمندسازی روستایی بر اساس روش کمی استراتژیک (QSPM)

عنوان راهبرد بر اساس اولویت	امتیاز QSPM
حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغ ون	۰/۴۴
ساماندهی تشکلهای بخش کشاورزی با رویکرد تجاری سازی و توسعه بازرگانی صمغ ون	۰/۴۲
ساماندهی تشکلهای بخش کشاورزی با حمایت از فعالیت‌های زنبور داری	۰/۳۸
حمایت از ایجاد بازارچه‌های مرزی	۰/۳۷
ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری سازی و توسعه صمغ ون	۰/۵۰
حمایت از مشارکت روستاییان در مقابله با بحران‌های زیست محیطی	۰/۳۲
ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری سازی کشت صمغ ون	۰/۲۸
ایجاد بازارچه‌های مرزی	۰/۲۷
کمک به ایجاد تشکلهای غیر کشاورزی	۰/۴۰
تأسیس صندوق‌های حمایتی به منظور توسعه کارآفرینی	۰/۳۵
اصلاح سیاست گذاری‌های اشتغال‌زایی و حمایتی مرتبط با نواحی روستایی دهستان کلاشی	۰/۳۱
حمایت دولت از بخش کشاورزی	۰/۳۰
استفاده از مشارکت روستاییان در زمینه صنایع روستایی	۰/۲۹
توجه به مشکلات زیست محیطی روستاها	۰/۲۶

۵- بحث و فرجام

توانمندسازی جوامع محلی و سکونتگاه‌های روستایی از مهمترین موضوعاتی است که امروزه نقش مهمی در توسعه پایدار دارد. توانمندسازی روستاییان و سکونتگاه‌های روستایی نیازمند یک برنامه جامع و اتخاذ راهبردهایی است که بتوان بر پایه آنها به این موضوع کمک نمود. شاید مرحله اول توانمندسازی روستاییان مشارکت آنها و تاکید روی راهبردهای اجتماع محوری باشد که در نهایت به توسعه پایدار روستایی و توانمندسازی آنها منجر می‌شود. برای این رویکرد، ابتدا بایستی شناخت درستی از وضعیت وجود به دست آید. شناخت مناسب از هر منطقه، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های توسعه را از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی فراروی تصمیم گیری و برنامه‌ریزی قرار می‌دهد. در ادامه بر اساس این وضعیت می‌توان راهبردها و راهکارهای مطلوب را اتخاذ نمود. بر این اساس، در مطالعه حاضر نیز به دنبال شناخت وضعیت موجود از لحاظ ظرفیت‌ها و مشکلات توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی در دهستان کلاشی شهرستان جواهر آباد بوده و سپس بر اساس این شناخت، راهبردهایی نیز ارائه شد.

روستاهای مورد مطالعه در دهستان کلاشی از نظر موقعیت جغرافیایی، در حاشیه مرز عراق قرار گرفته و مشکلات مختلفی از جمله نبود راه دسترسی مناسب، روند کاهش آب و روند تخلیه جمعیت از مهم‌ترین آنها است. اما در کنار این محدودیت‌ها، برخی پتانسیل‌ها از جمله مشارکت و همکاری، پتانسیل کشت صمغ ون (کشت سقر)، فعالیت‌های پیلهوری و

دامداری را دارد. بررسی نقاط قوت در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی در منطقه نشانگر آن است که کشت صمغون به‌عنوان مهم‌ترین نقطه قوت شناخته شده که با وجود این نقطه قوت می‌تواند علاوه بر کشت، برخی فعالیت‌های دیگر از جمله ایجاد کارگاه‌های فرآوری این محصول را نیز برنامه ریزی نمود. مشارکت روستایی در صورت بروز مخاطرات محیطی و همچنین اعتماد اجتماعی از دیگر نقاط قوت منطقه جهت توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی است. علاوه بر این تجاری‌سازی کشت صمغون در راستای فعالیت‌های اشتغال‌زایی، استقرار روستاها در مسیر فعالیت‌های پیلهوری، اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع دستی (قالی بافی، گیوه بافی و لباس‌های محلی) و اشتغال‌زایی زنان از طریق صنایع تولیدی مانند تولید نان‌های محلی، و فروش به بازار محلی از مهمترین فرصت‌هایی هستند که در راستای توانمندسازی شناخته شده‌اند. نتیجه این بخش از تحقیق با تحقیقات شاهد و فتحی نیا (۱۳۹۵)، تاراسی و همکاران (۱۳۹۸)، ثابت و میرواحدی (۱۳۹۹)، عزیزی و همکاران (۱۴۰۰)، جاکا و شاوا (۲۰۱۸) و مارکانتونی و همکاران (۲۰۱۹)، همخوانی دارد؛ چرا که در تحقیقات ذکر شده نیز توانمندسازی روستاییان از طریق فعالیت‌های کارآفرینی، فعالین فرآوری محصولات، ارتقاء مشارکت، ارتقاء اعتماد اجتماعی، بهبود زیرساخت‌ها و مواردی از اینگونه قابل تحقق است. در واقع برای آنکه توانمندسازی جوامع محلی بخوبی انجام شود، بایستی شناخت در مرحله اول شکل گیرد و سپس بر اساس این شناخت (ظرفیت‌ها و مشکلات)، راهبردهای اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را اتخاذ نمود. این بخش از تحقیق و تحقیقات ذکر شده به طرق مختلفی تداعی کننده این نکته مهم هستند.

نتیجه نشان می‌دهد که به فراخور پتانسیل‌های موجود، ضعف‌ها و محدودیت‌هایی نیز در راستای توانمندسازی روستایی وجود دارد. بروز بحران‌های زیست محیطی (خشکسالی و غیره) و به تبع آن ضعف اقتصاد، ضعف حمایت‌های دولتی و سازمانی در بازاریابی تولیدات روستایی و نبود برنامه و سیاست مشخص برای تقویت اقتصاد روستایی و مهاجرت روستاییان به شهرها به طور مشترک به عنوان مهمترین تهدیدات و همچنین راکد ماندن فعالیت‌های کشاورزی و بهره برداری نامناسب از آب و زمین کشاورزی، کشت محصولات زراعی به صورت دیم و عدم کنترل رواناب و فاضلاب جوی‌ها به عنوان مهمترین ضعف‌های توانمندسازی روستاها شناخته شده است. بر این اساس به نظر می‌رسد که بیشتر مشکلات و محدودیت‌های توانمندسازی روستاها مربوط به عدم مدیریت مطلوب است.

تجزیه و تحلیل راهبردها نیز نشان داد که به‌ترین راهبردها، راهبردهای تهاجمی هستند که با بهره‌گیری از نقاط قوت درصد بهره‌برداری از فرصت‌ها است. در رتبه دوم نیز راهبردهای رقابتی قرار گرفته‌اند که از نقاط قوت در راستای کاهش تهدیدات استفاده می‌شود. بنابراین استراتژی‌هایی مهم هستند که در راستای راهبردهای تهاجمی و رقابتی باشند. نتیجه نشان داده است که ایجاد زمینه‌های لازم برای مشارکت روستاییان در تجاری‌سازی و توسعه صمغون، حمایت از مشارکت مردم در توسعه فعالیت‌های تبدیلی صمغون و همچنین ساماندهی تشکلهای بخش کشاورزی با رویکرد تجاری‌سازی و توسعه بازرگانی صمغون، مهم‌ترین استراتژی‌ها در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های روستایی دهستان کلاشی محسوب می‌شوند. نتیجه این بخش از تحقیق با تحقیقات اکبرپور (۱۳۹۵)، وطن خواه نوغالی و همکاران (۱۳۹۵)، مرادزاده و همکاران (۱۳۹۹)، استینر و فارمر (۲۰۱۸)، هندرسون و همکاران (۲۰۲۰) و تانتو و مک کی (۲۰۲۰) نیز بر بهبود توانمندسازی بر اساس راهبردهای تهاجمی و مشارکت محور تاکید دارند. در این تحقیقات، عوامل مختلف از جمله مشارکت، آموزش و ترویج، خلاقیت و ایجاد فعالیت‌های جدید می‌تواند بر ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، افزایش توجه به زنان در برنامه‌های توسعه نواحی روستایی، ارتقای شاخص‌های فردی و روانشناختی از جمله (شایستگی، خودباوری، اعتماد، قدرت، استقلال)، واگذاری امور به روستاییان و ظرفیت‌های جغرافیایی، بسترساز توانمندسازی جوامع محلی می‌باشند و راهبردهای مورد تاکید در این چارچوب‌ها قرار گرفته است. با توجه به نتایج اشاره شده می‌تواند پیشنهاد نمود که ۱- حمایت از جوانب مختلف در راستای کشت و تجاری‌سازی گیاه صمغون در مناطق روستایی انجام گیرد. ۲- ایجاد بازارچه مرزی با کشور عراق می‌تواند

بخش زیادی از مسائل اقتصادی روستاها را مرتفع نماید. ۳- ارائه وام‌های کم بهره و دراز مدت در حمایت از توسعه و تجاری‌سازی کشت صمغون، ضروری است. ۴- تأسیس صندوق‌های حمایتی یا خرد به منظور توسعه کارآفرینی با توجه به ظرفیت‌های روستایی منطقه می‌تواند تاثیرگذار باشد. ۵- حمایت و رونق فعالیت زنبورداری از دیگر مواردی است که بایستی مورد تاکید باشد. ۶- پیشنهاد دیگر این تحقیق تاکید روی راهبردهای تهاجمی و سپس رقابتی است که با استفاده از ظرفیت‌ها، می‌توان محدودیت‌های توانمندسازی را کاهش یا حذف نمود.

۶- منابع

- اکبرپور، محمد (۱۳۹۵). نقش و عملکرد توانمندسازی روستاییان در کارآفرینی مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان هشتگرد). *جغرافیا و پایداری محیط*، ۱۶(۱): ۵۱-۶۶.
- ایزدی، علی، و قنبری، سیروس. (۱۴۰۰). کارآفرینی کشاورزی و توسعه مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان رشتخوار). *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۱۲(۱)، ۱۹-۳۸. doi:10.22077/VSSD.2021.4382.1029
- بیرانوند زاده، مریم، سبحانی، نوبخت، فلاحی خوشجی، مصطفی، و علی زاده، سیددانا (۱۳۹۷). تحلیل سطوح پایداری توسعه روستایی در استان کرمانشاه. *علوم جغرافیایی (جغرافیای کاربردی)*، ۱۴(۲۹)، ۸۱-۶۹.
- پورطاهری، مهدی، محمدی، ناهیده، و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۳). ارزیابی و سنجش محرومیت در سطح مناطق روستایی، مورد بخش مرکزی شهرستان جوانرود. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳(۳): ۴۰-۱۷.
- تاراسی، زهرا، کریم زاده، حسین، و آقایاری هیر، محسن (۱۳۹۸). بررسی عوامل و محرک‌های مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مورد مطالعه: شهرستان زنجان). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۹(۵۴)، ۲۳۷-۲۵۷. Doi:10.29252/jgs.19.54.237
- حجی پور، محمد، و کریمی پور، جواد (۱۳۹۹). واكوی موانع پایداری تولید روستایی در بخش مرکزی شهرستان بشرویه. *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۱۱(۴)، ۱۰۵-۸۷. doi:10.22077/VSSD.2021.4267.1028
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۱). توانمندسازی گامی اساسی در جهت نیل به توسعه روستایی، *تحقیقات جغرافیایی*، ۲۷(۳)، ۱۶۹-۱۸۸.
- روحانی، علی، انبارلو، مسعود، و یوسفی طالقانی، علی (۱۳۹۶). جایگاه توانمندسازی روستایی در توسعه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان درام شهرستان طارم). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۱(۲)، ۱۰۷-۱۲۰.
- شاهد، سیدحسین، و فتحی نیا، ابراهیم. (۱۳۹۵). بررسی تسهیل کننده‌های توانمندسازی روستاییان در فرآیند کارآفرینی با رویکرد توسعه پایدار. *کنفرانس بین‌المللی مدیریت و کارآفرینی با تاکید بر شرایط اقتصاد مقاومتی*.
- شفیعی ثابت، ناصر، انبارلو، مسعود، و یوسفی طالقانی، علی (۱۳۹۷). واكوی تسهیل کننده‌های مشارکت روستاییان در توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان‌های چورزق و درام شهرستان طارم). *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۳)، ۷۲۹-۷۴۴.
- شفیعی ثابت، ناصر، حسینی حاصل، صدیقه، و رهبری، مهناز (۱۳۹۸). سنجش مدیریت روستایی، توانمندسازی ذینفعان محلی و تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: استان سمنان). *مسکن و محیط روستا*، ۳۸(۱۶۵): ۱۱۳-۱۲۸. DOI: 10.22034/38.165.113
- شفیعی ثابت، ناصر، و میرواحدی، نگین سادات (۱۳۹۹). پیامدهای رویکرد برنامه‌ریزی متخصص محور در توانمندسازی و توسعه پایدار روستایی (مورد مطالعه: شهرستان‌های پاکدشت و ری). *پژوهش‌های دانش زمین*، ۱۱(۲)، ۱۱-۱۲۶. doi: 10.52547/esrj.11.2.110
- عزیزی، سعید، مهدوی حاجیلویی، مسعود، و قربانی نژاد، ربیاز (۱۴۰۰). تحلیل و رتبه بندی شاخص‌های مؤثر بر توانمندسازی روستاییان مورد: بخش چندار شهرستان ساوجبلاغ. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۰(۳۸)، ۱-۱۶. Doi:20.1001.1.23222131.1400.10.38.1.5
- قربانی، مهدی، هادربادی، غلامرضا، ابراهیمی آذرخران، فریبا، و خاور، عادل (۱۳۹۵). ارزیابی سرمایه اجتماعی شبکه ذی‌نفعان محلی در راستای توانمندسازی جوامع روستایی (مورد مطالعه: روستای بزيجان، شهرستان محلات، استان مرکزی). *پژوهش‌های روستایی*، ۷(۲)، ۴۰۶-۴۲۱. Doi:20.1001.1.20087373.1395.7.2.10.3
- گنجی پور، محمود، شاطریان، محسن، و طالشی، مصطفی (۱۴۰۰). نقش دولت در توانمندسازی جوامع روستایی (مورد مطالعه: ناحیه کاشان در ایران مرکزی). *کاوش‌های جغرافیایی مناطق بیابانی*، ۲۹(۲)، ۲۰۳-۲۲۳. Doi:20.1001.1.2345332.1400.9.2.9.3

- محمدی، ناهید، رحمانی، بیژن، و شفیع‌ی ثابت، ناصر (۱۴۰۱). توانمندسازی روستاییان در شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی در جهت تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی مورد: شهرستان جوانرود. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۱(۴۰)، ۱۵۱-۲۷۲. Doi:20.1001.1.23222131.1401.11.40.12.7
- مرادزاده، عبدالباسط، قاسمی، محمد، و سالارزهی، حبیب‌الله (۱۳۹۸). توانمندسازی اجتماع محور با رویکرد ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی سیستان و بلوچستان: یک مدل داده بنیاد. *توسعه محلی (روستائی-شهری)*، ۱۱(۲)، ۳۱۳-۳۳۸. Doi:10.22059/JRD.2000.76740
- وطن‌خواه نوغانی، آتنا، قاسمی، مریم، و جوان، جعفر (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توانمندسازی زنان در روستاهای مهاجرپرست بر اساس ماتریس SWOT و QSPM (مطالعه موردی: شهرستان مشهد). *مطالعات اجتماعی-روانشناختی زنان*، ۱۴(۳)، ۳۰-۵۰. Doi:10.22051/JWSPS.2016.2558
- Akhter, J. & Cheng, K. (2020). Sustainable empowerment initiatives among rural women through microcredit borrowings in *Bangladesh. Sustainability*, 12(6), 1-18. <https://doi.org/10.3390/su12062275>
- Benedek, J., Sebestyén, T. T. & Bartók, B. (2018). Evaluation of renewable energy sources in peripheral areas and renewable energy-based rural development. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 90(2), 516-535. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.03.020>
- Henderson, F., Steiner, A., Farmer, J. & Whittam, G. (2020). Challenges of community engagement in a rural area: The impact of flood protection and policy. *Rural Studies*, 73(3), 225-233. <https://doi.org/10.1016/j.rurstud.2019.11.004>
- Hill, P., Ali, A. D., Narine, L. K., Spielmaker, D. & Schmutz, A. (2021). Evaluating Utah's Rural Online Initiative: Empowering Rural Communities Through Remote Work. *The Journal of Extension*, 58(5), 1-7. <https://doi.org/10.34068/joe.58.05.21>
- Jaka, H. & Shava, E. (2018). Resilient rural women's livelihoods for poverty alleviation and economic empowerment in semi-arid regions of Zimbabwe. *Jambá. Disaster Risk Studies*, 10(1). 1-11. <https://doi.org/10.4102/jamba.v10i1.524>
- Khalid, S., Ahmad, M. S., Ramayah, T., Hwang, J. & Kim, I. (2019). Community empowerment and sustainable tourism development: The mediating role of community support for tourism. *Sustainability*, 11(22), 6248. <https://doi.org/10.3390/su11226248>
- Khurshid, A. & Leyava, E. (2019). Arranged Empowerment versus Empowering Arrangements: Narratives of Muslim Women Teachers from Pakistani Rural Communities. *Teachers College Record*, 121(13), 1-20. <https://doi.org/10.1177/016146811912101308>
- Lara, C. S., Crispín, A. F. & Téllez, M. C. L. (2018). Participatory rural appraisal as an educational tool to empower sustainable community processes. *cleaner production*, 172(3), 4254-4262. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.08.072>
- Markantoni, M., Steiner, A. A. & Meador, J. E. (2019). Can community interventions change resilience? Fostering perceptions of individual and community resilience in rural places. *Community Development*, 50(2), 238-255. <https://doi.org/10.1080/15575330.2018.1563555>
- Naveed, M. A. & Suhaib, A. (2019). Empowering women with information: An investigation of rural desert women's information behaviour in Pakistan. *Information Development*, 35(4), 601-611. 10.1177/0266666918777880
- Nomnga, V. J. (2021). Empowering Rural Women in the Hospitality Industry through Small, Medium and Micro Enterprises. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 15(8), 1-15.
- Oriakhogba, D. O. (2020). Empowering rural women crafters in KwaZulu-Natal: The dynamics of intellectual property, traditional cultural expressions, innovation and social entrepreneurship. *South African Law Journal*, 137(1), 145-172. <https://hdl.handle.net/10520/EJC-1c03c2b033>

- Parks, L., Srinivasan, R. & Aragon, D. C. (2021). Digital empowerment for whom? An analysis of 'Network sovereignty' in low-income, rural communities in Mexico and Tanzania. *Information, Communication & Society*, 4(5), 1-22. [10.1080/1369118X.2021.1928264](https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1928264)
- Pretorius R. & Nicolau M. (2020). Empowering Communities to Drive Sustainable Development: Reflections on Experiences from Rural South Africa. In: Leal Filho W., Tortato U., Frankenberger F. (Eds) *Universities and Sustainable Communities: Meeting the Goals of the Agenda 2030. World Sustainability Series*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-30306-8_32
- Sewell, S. J., Desai, S. A., Mutsaa, E. & Lottering, R. T. (2019). A comparative study of community perceptions regarding the role of roads as a poverty alleviation strategy in rural areas. *Rural studies*, 71(4), 73-84. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.09.001>
- Sharaunga, S. & Mudhara, M. (2016). Dimensions of Empowerment Influencing Women in KwaZulu-Natal to diversify away from agricultural-based livelihoods. *Agrekon*, 55(1-2), 103-132. <https://doi.org/10.1080/03031853.2016.1159586>
- Srirejeki, K. (2018). Empowering the role of village owned enterprises (BUMDes) for rural development: case of Indonesia. *Akuntansi, Manajemen dan Ekonomi*, 20(1), 5-10. <https://doi.org/10.32424/1.jame.2018.20.1.1018>
- Steiner, A. A. & Farmer, J. (2018). Engage, participate, and empower: Modelling power transfer in disadvantaged rural communities. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36(1), 118-138. <https://doi.org/10.1177/2399654417701730>
- Surya, B. (2021). Rural agribusiness-based agropolitan area development and environmental management sustainability: Regional economic growth perspectives. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(1), 142-157. <http://orcid.org/0000-0003-0561-8312>
- Tantoh, H. B. & McKay, T. J. (2020). Rural self-empowerment: The case of small water supply management in Northwest, Cameroon. *GeoJournal*, 85(1), 159-171. <https://doi.org/10.1007/s10708-018-9952-6>
- Vasstrøm M. & Normann R. (2019). The role of local government in rural communities: culture-based development strategies, *Journal Local Government Studies*, 45(6), 1-10. <https://doi.org/10.1080/03003930.2019.1590200>
- Ye, L. & Yang, H. (2020). From digital divide to social inclusion: A tale of mobile platform empowerment in rural areas. *Sustainability*, 12(6): 2424. <https://doi.org/10.3390/su12062424>
- Yu, H. & Cui, L. (2019). China's e-commerce: empowering rural women?. *The China Quarterly*, 238(4), 418-437. <https://doi.org/10.1017/S0305741018001819>
- Yudarwati, G. A. & Gregory, A. (2022). Improving government communication and empowering rural communities: Combining public relations and development communication approaches. *Public Relations Review*, 48(3), 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2022.102200>

